

אברת יוסף

ויקראו לפניו אברת: (בראשית מא, מג)
"זה יוסף שהיה אב בחכמה" (רש"י)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת יתרו תשפ"ג • שנה ב' - גליון קי"א • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

גליוני הש"ס

שבת לב; פסחים צט; שבת כג.

וישמע יתרו וגו' את כל אשר עשה אלקים וגו' ויאמר יתרו ברוך ד' אשר הציל וגו' (ח, א, ט).

וישמע יתרו' - אף שלא ראה מקומות הנסים מכל מקום בירך להקב"ה ברכה עם מלכות

פירש רש"י (ד"ה וישמע), כזה שמועה שמע ובא, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק, והנה איתא במשנה ברכות (ג, ד), הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל, אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. ובגמרא (שם), מנא הני מילי (דמברכינן אניסא, רש"י), אמר רבי יוחנן, דאמר קרא, ויאמר יתרו ברוך ד' אשר הציל וגו'.

כל מקומות מסעות בני ישראל חשיבי כחד - ולכן נחשב שיתרו ראה מקום הנס

ועיין שיטה מקובצת (שם ד"ה מנא) שהקשה, ואף על גב דיתרו לא ראה מקום הנס, מכל מקום כל שרואה הרבים הניצולים, כרואה מקום הנס דמי, עכ"ל.

ויש ליישב קושיתו, על פי דאיתא בשבת (לא:), כיון דכתיב (במדבר ט, ט) על פי ד' יחנו, כסותר על מנת לבנות במקומו דמי. ולפי זה כיון דיצאו ממצרים על פי ד', וכן מן הים סוף נסעו על פי ד', וכל מסעיהם אז - על פי ד' היו (שם לג, ב), ועל כן כל המקומות כמקום אחד חשבינן להו, וכדאמר בשבת דהוי ליה משום הכי כסותר על מנת לבנות באותו מקום - אף הדסתירה במקום אחד והבנין במקום אחר, ועל כן שפיר הוי ליה כאילו היה במצרים ובים סוף שהן מקומות הנס עצמן.

רק מי שהוא מושל ומלך יכול להציל - ולכן ברוך ד' אשר הציל' נחשב ברכה עם מלכות

ובגוף הך דברכות, דאמר קרא ויאמר יתרו ברוך ד' אשר הציל וגו', קשה, דהא אין שם מלכות. וצריך לומר, כמו שכתבו כזה בתוספות ברכות (מ: ד"ה אהר), דאלקי אברהם (בתפלת העמידה), וכן הקל הקדוש שאין כמוהו (בברכת מעין שבע בליל שבת), הוי במקום מלכות דברכה, עיין שם, הרי דלא בעינן מלכות ממש, רק דבר המורה על מלכות.

ועיין שו"ת הלכות קטנות (סימן רסח), שאלה: מי שאמר ברוך אתה ד' אלקינו - ולא הזכיר מלכות, מהו. תשובה: מלכות שלימה היא, כמו 'שמע ישראל' (דברים ו, ד; עיין ראש השנה לב:), עכ"ל. והכא נמי צריך לומר גם כן, ד'אשר הציל' - הוא במקום מלכות, דההצלה הוא בכח מלכותו וממשלתו יתברך, דמי שאינו מלך ומושל אין בו

כח להציל, ועיין ברכות (ג). התם מוכחא מילתא - מאן עבד ניסי, קודשא ברוך הוא. ולפי זה, בברכת שעשה נסים כו' יוצאין לכולי עלמא גם בלי הזכרת מלכות, ויש לעיין בזה.

שעשה נסים' בחנוכה ופורים - נלמד גם כן מיתרו ועיין שאלתות פרשת וישלח (שאלתא כו), וז"ל: וכד מטי יומא דאתרחיש להו ניסא לישראל, כגון חנוכה ופורים, מיחייב לברוכי - ברוך אשר עשה נסים לאבותינו בזמן הזה כו', שנאמר ויאמר יתרו ברוך ד' וגו', עכ"ל.

ומקרא זה הובא בברכות (שם), לענין הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל, דאומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. וסבירא ליה לבעל השאלתות, דהוא הדין לענין זמן שנעשו בו נסים כו' - נמי נפיק חיוב הברכה מהאי קרא, והכי מסתבר - דמאי שנא.

גליוני הש"ס

שבת כז:

ושפטו את העם בכל עת (יה, כב).

טעם שאין להתחיל דין בלילה משום העדר הראיה או שהלילה בעצם פוסלת

בסנהדרין (לב:), דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה. ובגמרא (שם לד:), מנא הני מילי כו' כדרבא, דרבא רמי, כתיב וישפטו את העם בכל עת, וכתיב (דברים כא, טז) 'והיה ביום הנחילו' (משפט נחלות, דהיינו דיני ממונות ביום, רש"י) את בניו. הא כיצד, יום לתחלת דין, לילה לגמר דין (דכתיב ושפטו, ועיקר משפט היינו גמר דין, רש"י).

בלילה לאור הנר - אם מחויב בציצית

הנה ראיתי לחכם אחד (ראה שו"ת שם משמעון א"ח סימן א ד"ה וביתר) העיר, **דלסמ"ע** (הו"מ סימן ה ס"ק ז) דיכולין לדון אפילו תחלת דין בלילה לאור הנר, כיון שיכולין לראות. אי יהיה מחויבין בציצית גם כן בלילה לאור הנר, כיון דגם ציצית בראיה תליא מילתא (במדבר טו, לט; עיין שבת כז:).

ונראה פשוט, דכיון דליתיה בראיה אצל אחרים שאין להם אור הנר פטור. ואף דגם אחרים יכולין להדליק נר, מכל מקום כיון שמוחסר הדלקת הנר, אזי בכל מי שידליק נאמר כן - דליתיה בראיה אצל אחרים שלא הדליקו, כיון דאין אור מאליו בזמן ההוא. ותדע, דאם לא כן מדוע חשבינן לציצית - מצות עשה שהזמן גרמא (קידושין לג:), הא אין הזמן גורם רק האור, דגם בלילה אם יש אור הרי חייבין, וזה פשוט. ושוב נזכרתי, דבספר

הפרדס לרש"י (סימן לו) כתב, דלהתעטף בציצית בלילה לפני הנר שפיר דמי, עיין שם, וצריך עיון.

הקורא שמע של ערבית בלא תפילין האם הוי כמעיד שקר כשאינו לאור הנר

וראיתי בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סימן רנח), וז"ל: שאלת ממני, למה אני מתפלל ערבית עם טלית ותפילין. תשובה, סעד גדול יש לי, ובתחלה אני טוען, כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו (ברכות יד:), מי התיר זה בקריאת שמע של ערבית. הלא תענה, שאין מקבלין עדות בלילה, אמר **בסמ"ע** (שם), שכישי נרות דלוקים מעידים כו', עכ"ל.

וצריך עיון, ששם העדות לפני המקום יתברך, ואם אין הלילה גורמת רק החשיכה, הלא לפניו יתברך בלאו הכי כחשכה כאורה (ראה תהלים קלט, יב), ונרות הללו למה. ואולי כך כוונתו באמת, דלסמ"ע דמהני נרות - ממילא בקריאת שמע שהעדות לפניו יתברך, שפיר הוי עדות גם בלא נרות.

ועיין ספר תולעת יעקב (סוד השבת אות ט ד"ה ואומר - הא), הביא דברי **האבודרהם** (ערבית של שבת ד"ה ואומר), דצריך לומר 'ויכולו' שאחרי התפלה - מעומד, לפי שהוא עדות להקדוש ברוך הוא שברא שמים וארץ, ועדות הוא מעומד, כדכתיב (דברים יט, יז) 'ועמדו שני האנשים' (ועיין שבועות ל). וכתב התולעת יעקב על זה: וקשיא לי, שהרי כבר אמרו 'ושמרו', ואין לך עדות גדול מזה. ולמעומד לא חיישינו, שאין דנין ולא מקבלין עדות בלילה (עיין סנהדרין לד: וראש השנה כה: ובתוספות שם ד"ה כגון), ואין לדקדק להעיד מעומד, עכ"ל.

ראיה דמותר להתחיל דין בלילה לאור הנר

ולענין דין בלילה לאור הנר, עיין עוד רי"ף סנהדרין (ג: מדפי הרי"ף) דכתב, דכיון דכולהו אינשי לא מטו למיחזי בלילה - כדחזי סומא באחד מעיניו ביום, לכן מדגומרין דין בלילה, דין הוא לסומא באחת מעיניו שידון ביום לכתחלה, עיין שם.

ומשמע גם כן, דאין הלילה בעצם - היא הפוסלת הדין, דאם לא כן לא היה לדון ממנו לסומא - דהעדר הראיה הוא שפוסלתו, ועל כרחך דגם בלילה העדר הראיה היא שפוסלתו, ועל כן שפיר כיון דכולהו אינשי לא מטי למיחזי בלילה כדחזי סומא באחת מעיניו ביום, לכן דין הוא כו'. ואם כן בלילה נמי כשיש אור הנר ורואין, שפיר כשר לדון, ודו"ק.

(א) ובמשנה ברכות שם, הרי איתא, 'הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל כו', ראה **אבודרהם** הלכות ברכות שער ח ד"ה הרואה.
(ב) וראה **תפארת יוסף** בפרשתנו עמוד א הערה ד, רעיון זה בתוספות נופך, וציונים נוספים.
(ג) עיין ברכות מ: דכל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה. ועיין רמז נאה להא דקיימא לן דברכה צריכה שם ומלכות, **בגליוני הש"ס** ירושלמי ברכות פ"ט ה"א ד"ה אנא.
(ד) כלומר, דסומא באחת מעיניו ביום, חזי טפי מפקח בלילה.

גם כן המעלה הזאת שאם מקיים אדם מצות כיבוד אב ואם אף פעם אחת כתיקנו זכה בה לחיי עד כדברי הרמב"ם הנ"ל, ולצדיק יחשב כדברי היעב"ץ הנ"ל, ואף אם בכל מעשיו הוא כסתם בן אדם וכנ"ל.

ואם כן נמצא, כי בסתם בן אדם שמציאותו רעה לו וכנ"ל - ואם כן מצות כיבוד אב ואם אצלו 'חוק' הנהגה ולא 'משפט', עם כל זה בקיימו מצוה זאת אף פעם אחת כתיקנה ושוב מציאותו טובה לו כי זכה לחיי עד ולצדיק יחשב וכנ"ל, ואם כן שוב טובה גדולה עשו עמו האב ואם בהולדים אותו, ושוב השכל מחייב באמת שיכבדם חלף הטובה אשר עשו עמו, ואם כן שוב שָׁבָה מצות כיבוד אב ואם אצלו להיותה 'משפט' ולא 'חוק'.

ואם כן נמצא, שמצות כיבוד אב ואם - לה ענין מיוחד מה שאיינו בכל המצוות, וזה כי היא נהפכת מעצמה אל עצמה, ומלפני קיומה אל־אחרי קיומה, מ'חוק' ל'משפט', כי טרם קיימה האדם - 'חוק' הנהגה ולא 'משפט', ואחרי קיימו אותה אף פעם אחת כתיקנה - נהפכת להיות 'משפט' ולא 'חוק'.

שְׁם שֶׁם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט - מִצְוֵה הַנִּהְפָּכֵת בְּקִיּוּמָהּ מֵ'חֹק' לִ'מִשְׁפָּט'

וזהו כוונת הכתוב 'שם שם לו חוק ומשפט'. רוצה לומר, שנתן לישראל מצוה כזאת - אשר היא עצמה מתהפכת מלפני קיומה אל־אחרי קיומה מ'חוק' ל'משפט'. וממילא אנו מבינים כי כוונת הכתוב הוא על מצות כיבוד אב ואם, כי ענין הזה איננו בשום מצוה מן המצוות - וזאת במצות כיבוד אב ואם, ועל כן שפיר דרשו חכמינו ז"ל 'כאשר צוּך' - במרה, ודו"ק.

'כִּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ'
מצות כיבוד אב ואם, לפני קיומה היא 'חוק'
ולאחר קיום המצוה היא 'משפט'

~ מתוך: שב דנהמתא אות ה ~

ו'משפט' עניינו מצוה שכלית כפריעת בעל חוב (עיי' כתובות פו.) ו'לא תגזול' (ויקרא יט. יג.) וכדומה - מהמצוות אשר השכל מחייב לקיימם גם בלי גזירת התורה.

והנה מצות כיבוד אב ואם לכאורה היא מצוה מחויבת מן השכל, שהרי האב ואם עשו טובה גדולה לאדם בהולידם אותו ובהביאם אותו אל המציאות, ואם כן ראוי לו לכבדם ולהוקירם גמול הטובה אשר עשו עמו (עיי' חינוך מצוה לג ד"ה משרשי). אולם הלא אמרו חכמינו ז"ל בעירובין (ג.) נמנו וגמרו טוב לו לאדם שלא נברא משנברא, ואם כן איפוא נהפוך הוא, כי עוד רעה עשו את האדם אביו ואמו בהביאם אותו אל המציאות, ואין השכל מחייב עוד לכבדם, ואם כן אך מצוה חקייית היא - מצות כיבוד אב ואם - מגזירת הכתוב, ואיננה משפט שכלי.

אמנם התוספות שם בעירובין (ד"ה נוח) כתבו, וז"ל: הכא איירי בסתם בני אדם, אבל צדיק אשריו ואשרי דורו, עכ"ל. ונמצא איפוא כי בהיות הבן הנוול צדיק, ואז שוב מציאותו טובה לו מהעדרו, ואם כן שוב עשו עמו האב ואם טובה בהביאם אותו אל המציאות, ואם כן השכל מחייב שיכבדם גמול הטובה אשר עשו עמו, ואם כן בהיות הבן צדיק, אזי מצות כיבוד אב ואם אצלו 'משפט' הוא ולא 'חוק'.

כִּבּוּד או"א נגד 'משפט'
אף במקיים מצוה אחת כתיקנה

והנה על פי דברי היעב"ץ הנ"ל מבואר כי המקיים מצוה אחת כתיקנה, אז אף אם בשאר המצוות הוא כסתם בני אדם, עם כל זה נחשב כמקיים כל התורה ולצדיק יחשב. וכן מצאתי מפורש ב**פירוש המשניות** להרמב"ם סוף מכות (פ"ג מט"ו) על המשנה רבי חנניה בן עקשיא אומר, רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, וז"ל: מעיקרי האמונה בתורה, כי כשיקיים אדם מצוה מתרי"ג מצוות כראוי וכהוגן, ולא ישתף עמה כוונה מכוונת העולם בשום פנים, אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה כמו שביארתי לך (פירוש המשנה סנהדרין פ"א מ"א ד"ה וכת חמישית), הנה זכה בה לחיי העולם הבא. ועל זה אמר רבי חנניה, כי המצוות בהיותם הרבה - אי אפשר שלא יעשה אדם בחייו אחת מהם על מתכונתה ושלימותה, ובעשותו אותו המצוה תנוח נפשו באותו מעשה וכו', עכ"ל.

ומבואר, כי בקיום מצוה אחת מתרי"ג מצוות כתיקנה זוכה האדם לחיי עד. ואם כן המציאות לו איפוא טובה גדולה, כי ישאר נמצא נצחי בעדון ועונג. ואם כן המקיים מצוה אחת כתיקנה, אז אף אם בשאר מצוות הוא כסתם בני אדם, עם כל זה שוב מציאותו טובה לו וכנ"ל, ושוב עשו עמו האב ואם טובה בהביאם אותו אל המציאות, ושוב החיוב לכבדם - משפט שכלי הוא אצלו, גמול הטובה אשר עשו עמו, ואיננו 'חוק'.

המקיים כִּבּוּד או"א כתיקנה
בה גופא מהפכה מ'חוק' ל'משפט'

והנה מצות כיבוד אב ואם היא עצמה נמנית מתרי"ג מצוות (עיי' ספר המצוות לרמב"ם עשה רי), וכמוהם כמוה - לה

מבואר בסנהדרין (קיא.), 'ופערה פיה לבלי חק' (ישעיה ה, יד), אמר ריש לקיש, מי שמשׂיר אפילו חוק אחד (מלשמו - נידון בגיהנם, רש"י). אמר ליה רבי יוחנן, לא ניחא לכו למרייהו דאמרת הכי (אין הקב"ה רוצה שתהא דן את ישראל כל כך לכף חובה, רש"י), אלא אפילו לא למד אלא חוק אחד, עכ"ל הגמרא.

חלק מהתורה נחשב ככולה - דכולה אחדות אחת

והנה מבואר בספרים (עיי' בן פורת יוסף ליקוטים ד"ה פן ד; עמוד העבודה ליקוטי אמרים אות כח) בשם **יעב"ץ הקדמון** (אבות פ"ד מ"א ד"ה בן זומא; שם מ"ב ד"ה וע"ד) דאלו ואלו דברי אלקים חיים הם, ומר אמר חדא ומר אמר חדא, ואין כאן מחלוקת לפי האמת.

וזה, כי התורה כולה מפאת היותה דבר ד', על כן כמו שהוא יתברך אחד הפשוט בתכלית הפשטיות (עיי' רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"א ה"ז) כן התורה כולה היא אחדות אחד (עיי' גור אריה פרשת יתרו כ, א אות ג). וכל דבר אשר הוא אחד האמת - איננו מתחלק לחלקים, כי אשר הוא מתחלק לחלקים כבר יש בו שְׁנִיּוּת וריבוי כפי מספר חלקיו. ועל כן כיון שהתורה היא אחדות אחד ואינה מתחלקת לחלקים, על כן האוחז במקצת הנה הוא אוחז בכל, ולהיפוך גם כן - הדוחה את המקצת הנה הוא דוחה את הכל, כיון שכולה אחדות אחד, ואין המקצת - הנאחז או הנדחה - חלק ממנה, רק כולה אחדות אחד הוא.

קיום או דחייה לגמרי למצוה אחת - כקיום או דחיית הכל

ועל כן, רבי יוחנן מיירי במי שמקיים חוק אחד כתיקונו לגמרי, ואת יתר המצוות אף שאינו מקיימם כתיקנם ובכל פרטיהם, עם כל זה אינו דוחה אותם מעליו לגמרי, ועל כן שפיר קיום החוק האחד כתיקנו בכל פרטיו ואחיותו בו נחשב כאוחז בכל התורה, אולם ריש לקיש מיירי במי שמשׂיר חוק אחד לגמרי ואינו מקיימו כלל וכלל דוחה אותו מעליו, על כן דחיית החוק האחד נחשב כדחיית כל התורה, עד כאן תוכן דבריו - דברי פי חכם חן.

מצות כיבוד אב ואם רמוזה במרה ב'חוק ומשפט'

ועל פי דברי היעב"ץ הנ"ל, ביארתי כבר מה שנאמר במצות כיבוד אב ואם (דברים ה, טו) 'כאשר צוּך ד' אלקיך', ודרשו רבותינו ז"ל (סנהדרין נ"ו) 'כאשר צוּך' - במרה, ולכאורה אנה נרמזת במרה מצות כיבוד אב ואם.

ואמרת, כי במרה נאמר (שמות טו, כה) 'שֶׁם שֶׁם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט', וראוי להבין מדוע שְׁתֵּם הכתוב ולא פירש איזה חוק ומשפט שם. שאין לומר שכוונת הכתוב על כלל חוקי ומשפטי התורה - וכנודע (עיי' רש"י פרשת וישלח לב, ד"ה שור; רד"ק שם ד"ה ויהי) כי הקיבוץ הכללי יקרא לפעמים בלשון יחיד, דזה אינו, שהרי באמת נצטוו במרה רק קצת מצוות (עיי' סנהדרין שם) ולא כולם.

בבן צדיק - כִּבּוּד או"א הוא נגד
'משפט' לפי שמציאותו טובה מהיעדרו

ונראה בהצעת דברי חכמינו ז"ל הנודעים ביומא (ס:), כי ההבדל אשר בין מלת 'חוק' ל'משפט' הוא, כי 'חוק' עניינו מצוה שְׁמִיעִיית אשר איננה מחויבת מן השכל,

ישנת חרצים

מכתבי הלומדים עם הארות ומשא ומתן במשנת רבינו

שלו' וישע רב, לאוהבי תורה ומפיצה בגליון הנכבד 'אברך' המלא וגדוש מתורת רבינו יוסף ענגיל צוק"ל, וערוך בטוטו"ד.

בגליון פרשת בשלח (עמוד א) הביא קושיית רבינו בגליוני הש"ס מאי טעמא לא פשט דוד את ספקו (בסוכה גג) אי שרי למיכתב שם אחספא, להשליכו לתהום, למנוע שטפון העולם, ממה שמשה רבינו ע"ה עשה כן כדי להעלות ארונו של יוסף. ואם כדי לקיים השבועה ליוסף הותר לו כן, כל שכן להצלת כלל ישראל.

והנה, במדרש איתא "וירא הים ויגוס" מה ראה? ארונו של יוסף, ונס מפני הגס. ומבואר אם כן דקריעת הים היתה בזכות ארונו של יוסף, אם כן יש לומר שלא היה זה רק ענין של קיום השבועה בלבד, אלא גם הצלת הכלל. ולפי"ז הדרא קושיא לדוכתה. אלא שאין להקשות בדרך כל שכן, מכח קיום שבועה, אלא שמצינו להדיא שלהצלת כלל ישראל הותר הדבר. [ואין נראה שבזמנו של דוד המלך ע"ה היתה הסכנה רק ליושבי ירושלים ולא לכל כלל ישראל, דאכתתי הצלת רבים ניגהו, ועוד לישנא דגמרא היא דבעא למישטפא עלמא].

ולכן צריך לומר דעל כל פנים אין למדין מקודם מתן תורה, וכמו שכתב רבינו שם.

בברכת התורה ובברכת כהנים באהבה
מורדי הכהן רובינשטיין
מודיעין עילית

'אנכי' - יכול לומר רק 'ה' אלקיך'

דברי תוכחה מצדיקים למי שענה 'אני' | האומר 'אני' מחזיק עצמו ל'יש' והוא חוצץ ומבדיל בין האדם להשי"ת | כל חיותו של אדם היא מהשי"ת ולכן לא שייך לומר 'אני' | רק אצל רבינו הקדוש מצינו הלשון 'אומר אני' - מתוך ענוה יתירה שהכל מכח השכינה | הפסוק היחיד בתנ"ך 'אומר אני מעשי למלך' - רומז על רבינו הקדוש

שרגיליו היום לכתוב מליצות נראה לעניות דעתי, כן הוא גם כן מעין ענין זה הלשון 'אומר אני'...

"הנהגה לפי המבואר בספרי תלמידי הבעל שם טוב ז"ל, כי דרך אנשי המעלה הגדולים להתבונן על כל דיבוריהם ומעשיהם, שאין הם המדברים והעושים כטעם 'ואתה מחיה את כולם' (נחמיה ט, ו) - הוא העושה חיל הדיבור וכל המעשים, כטעם 'ד' שפתי תפתח' (תהלים נא, ז) וכנודע (עיי' מגיד דבריו ליעקב סימן קנד; מאור עינים פרשת מטות ד"ה וידבר; תפארת עזיאל שיר השירים ד"ה שיה). הנהגה יתכן גם כן כזה הבנת לשון 'אומר אני', היינו דהקדים אל דיבורו שלא הוא בכחמתו ובתבונתו הוא האומר והמשיג שהדין הוא כך וכך, רק כח אלקי' אשר בו - היא השכינה הקדושה המחיה את כל הנבראים, ונקראת 'אני', כנודע בחכמת האמת (עיי' זיה"ק בראשית כג; שם כי תצא רע"מ רעו), ועיי' תוספות סוכה (מה. ד"ה אני) על 'אני והו הושיעה נא' - הוא האומר את הדברים, וזהו ענין הלשון 'אומר אני', דו"ק."

ולאחר שרבינו מביא ראיות לכך שהשכינה הקדושה נקראת 'אני', הוא מציין דבר נפלא: "כמנהג הזה עצמו של רבי באומר 'אומר אני', הנה לפי דרכנו מצינו כזה גם לדוד המלך עליו השלום - באומר (תהלים קט, ד) 'ואני תפלה', וכנודע בחכמת האמת ד'שם 'אני ד'ואני תפלה' רומז על השכינה הקדושה (עיי' שערי אורה שער ה, ווארשא תרמ"ד פ"ט; פרי עץ חיים הקדמת שער התפלה ד"ה ענין)."

והלא רבי "דאתי מודד מהפך ודריש בזכותיה דדוד" (שבת נז), "הנהגה כמו שלא נמצא שגירות לשון 'אומר אני' לשום אחד מן החכמים רק לרבי, והוא דבר של חידוש קצת. הנה נמצא עוד דבר של חידוש, והוא, כי כמדומה לי שבכל המקרא לא נמצאו תיבות 'אומר אני' זולת פעם אחת, בתהלים מ"ה (פסוק ב), 'רחש לבי דבר טוב אומר אני מעשי למלך לשוני עט סופר מהיר'."

ודייקא בפסוק זה מצינו ענין הענוה הנמצא בשניהם, כי נרמז בו חיבור המשנה של רבי, שהוא 'מעשי למלך' - משום 'עת לעשות לה' (תהלים קיט, קכו).

"הנהגה 'לבי דב'ר טוב' - סופי תיבות 'רבי', תיבת 'לשוני' - גימטריא 'הודה הנשיא', הרי רמז השם 'רבי' שכינתו חכמים, וגם שמו העצמי - 'הודה הנשיא' (עיי' שבת לב). ועל כן נאמרו במקרא זה תיבות 'אומר אני', יען הכתוב מדבר ברוח הקדוש בעד רבי, וזה היה דרכו לומר דבריו בלשון 'אומר אני'."

מראשי המערכת, על ההשוואות והמראה-מקומות הנפלאים למאמר זה.

(ז) ולכן סובר רבינו, כי מה שמצינו בירושלמי (ביצה פ"ב ה"א): "רב אמר, אומר אני אין פחות מכזית" - "אולי גם שם צריך לומר 'רבי' תחת 'רב'."

[וגם לפי גרסתנו, שרב אמר כן, יש לומר מאחר שרב היה תלמידו של רבינו הקדוש (כמבואר בביצה כב; וברשי" ד"ה ומנו, ובבבא קמא קטז; בעי מיניה רב מרבי ועוד), לכן תפס כסגנון רבו לומר 'אומר אני' (מעין שמצינו גם לו שדיבר כסגנון רבו 'נתפרדה החבילה', עיי' עבודה זרה י:).]

ואמנם כן העיד הרה"ק רבי חנוך העניך הכהן מאלכסנדר ז"ע באזני החסיד המפורסם רבי בן ציון מאוסטרובא ז"ל: "מעולם לא אמרתי 'אני'. כי לשון זה שייך להקב"ה, כמו שכתוב 'אנכי ה' אלקיך'."

ובביאור הדבר כתב בספה"ק 'קדושת לוי' (פרשת שמות ד"ה ועתה נבאר) על הפסוק (דברים לב, לט) 'ראו כי אני אני הוא: "כי כל האדם ושרף וחיות ואופנים, אי אפשר לומר לשום אחד מהם על עצמו 'אני', שלשון אני מורה שיש בו ממשות ועצמיות, דהיינו בשעה שאומר 'אני' צריך להסתכל על עצמו ויודע שעל מה אומר 'אני', ומשמע שיש בו דבר, יש השייך עליו לומר 'אני', כלומר זה הדבר ממש שאתה רואה הוא 'אני'. ובאמת על מה אומר 'אני', כי כל החיות שיש בו הוא הבורא ב"ה ועל זה אינו שייך לשון 'אני', שלשון 'אני' מורה על דבר שהוא שלו, וזה החיות הוא חלק אלהי ממעל... דכשיבטל החיות הוא כאין ואין בו כלום, ועל מה אומר 'אני' - על דבר שאינו כלום. רק הקב"ה יכול להגיד על עצמו אני. וזה חזונו הכתוב 'דאו כי אני אני הוא', אני הבורא אצלי שייך לשון 'אני', אבל זולתי, עליונים ותחתונים, לא שייך אצלם שיאמרו על עצמם לשון 'אני', כי על מה אומרים 'אני'."

רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל ז"ע בספרו 'בית האוצר' (מערכת א כלל לג) מאריך לבאר את דרכו של רבינו הקדוש ז"ע להקדים לדבריו את הלשון: "אומר אני'."

רבינו מביא שבעה עשר מקומות בשי"ס שהוזכר לשון זה בדברי רבי, ומוסיף: "וכהנהג רבות מאוד גם בירושלמי ותוספתא ושאר ספרי חכמים - אַסְפְּרָם מחול ירבו'."

ומדגיש רבינו, כי "לא נמצא כזה לשום אחד משאר החכמים", זולת על צד הזרות והמיעוט". דהיינו, רק במקומות שרצו חכמים למעט מדברי הקודם, מצינו לפעמים הלשון 'אומר אני', אך לא במאמרים אחרים. והלא תורה היא ולימוד אני צריך."

ומחדש רבינו, כי אצל רבי היה הלשון הזה דוקא מתוך ענוותנותו הגדולה, שהרי מצינו עליו: "משמת רבי בטלה ענוה" (סוטה מט); "רבי דענוותנא הוא" (הוריות ד); "שאני מניינא דבי רבי, דכלהו מנייניהו מן הצד הו מתחילין" (גיטין נט), ובתוספות (ד"ה דכולהו) שם: "משום ענוה, שלא להראות עצמו גדול היה עושה כן."

"והכוונה, שאיננו אומר את הדין והדבר דרך החלט, רק אומר אותו בייחוס אל עצמו - שלו נראה כך, וכדרך

ערך גאון: "הרב הקדוש מסטרעליסק אמר על הפסוק (ירמיה כג, כז): 'אם יסתר איש במסתרים, אפילו יהיה בהסתר, ואני, אבל ירגיש בעצמו כי הוא הוא, 'אז לא אראנו' - חס ושלום לא לרצון יהיה'."

(ד) ראה 'שפתי צדיק' (פסח תרע"א, אות כו): "ממן ז"ל מאלכסנדר לא אמר בשום פעם על עצמו לשון 'אני', שלא החשיב לעצמו לכולם שיהיה יכול לומר אני, כי מה אני, שהכל הוא מהשי"ת, ועיי' שם.

(ה) ספר 'שיח שרפי קודש' (חלק ה, דף ט. אות ג).

(ו) תשואות חן לידינו הרב ר' יהושע מלוביצקי שליט"א,

אחד מתלמידי המגיד הקדוש ממעזריטש, הרבי ר' בער ז"ע, בדרך שובו לביתו מהסתופף בצל קדשו של רבו במעזריטש, הפנה את דרכו לעיר קארלין, כדי להיפגש שם עם רעו וידידו משכבר הימים, הרה"ק רבי אהרן הגדול מקארלין ז"ע, אף הוא מגדולי תלמידי המגיד ז"ע.

ויהי בחצי הלילה, התלמיד מתדפק על דלת ביתו של הרה"ק מקארלין, וקורא: אהרן! אהרן! פתח לי". הרה"ק מקארלין ישב אז בחדר לימודו, שקוע בעומק העיון בספריו, וענה לקול הקורא: "מי אתה?". התלמיד, שהיה בטוח שידידו הנאמן מכיר בקולו, ענה: "אני! (=אני).

לשמע התשובה, לא ענה לו הרה"ק מקארלין יותר, ואף שדפק פעמיים ושלוש, לא פתח לו את הדלת. רק לאחר שהבין התלמיד כי לא דבר ריק הוא ממנו, שאל שוב: "אהרן! מדוע אין רצונך לפתוח לי ולהכניסני לביתך?". או אז ענה לו הרה"ק מקארלין: "מי הוא זה שיכול לומר 'אנכי', הלא רק כביכול הקב"ה בעצמו יכול לומר 'אנכי ה' אלקיך', אבל לא אדם פשוט, בשר ודם."

שמע התלמיד את דברי התוכחה שפלחו כליותיו ולבו, ומיד שב על עקבותיו. "אם כן, לא למדתי כלום אצל הרבי" - אמר, ושב למעזריטש^כ.

עובדה דומה התרחש בהיכלו של הרה"ק רבי מרדכי מלעכאוויטש ז"ע, היה זה תלמידו המפורסם החסיד רבי נחום שו"ב ז"ל שבא לחסות במחיצת קדשו, וכשנקש על פתח ביתו ונשאל לזהותו, השיב: "אין, נחום."

ייסרו רבו הקדוש ואמר לו: "מי הוא זה שיכול לומר 'אני', חוץ מהקב"ה?!"

מיד חזר רבי נחום לביתו, באמרו: "כבר למדתי הרבה..."^כ.

בספה"ק 'מאור ושמש' (פרשת ואתחנן) מביא בשם 'הרב המגיד איש אלקים מו"ה יחיאל מיכל מזלאטשוב זצוק"ל על פסוק (דברים ה, ה) 'אנכי עומד בין ה' וביניכם': "פירוש, כשאיש הישראלי מחזיק בעצמו שהוא מעולה באיזה מעלה בתורה או בעבודת ה', אזי הוא עושה מסך מבדיל בינו לבין קונו. וזה 'אנכי', שמי שמחזיק עצמו ליש וסובר שהוא במדרגה ישיות, אז 'עומד בין ה' כו', פירוש שדבר זה הוא חוצץ ומסך מבדיל בין האדם להשי"ת^כ.

(א) ספר 'זכרון לראשונים' לרמ"ח קליינמאן (דף יד) בעמח"ס 'מוכרת שם הגדולים'.

(ב) מפי כ"ק האדמו"ר רבי משה מרדכי מלעלוב זצ"ל (מרשימות הגה"ח ר' שמואל פרוש שליט"א).

(ג) וכן מובא בספר 'אמרות משה' מתורתו של הרה"ק רבי משה מקאברין ז"ע: "מה שאתה סובר בעצמך, אז אין בין עפעס" (=שני משהו), זה הדבר עומד למחיצה המפסקת תמיד 'בין ה' וביניכם'."

פירוש נוסף בדרך זו מובא ב'אמרי קדוש' השלם (עמוד סו,

לקיש דסבירא ליה דאין נזירות חל על אדם בשעה שמתטמא למת, דאם כן גם נזיר טהור שנטמא למת ראוי שיופקע הנזירות.

והנה יש לומר, דרבי יוחנן וריש לקיש באמת בהאי סברא קמייפלגלי. דרבי יוחנן סבירא ליה דנדין הפקעת חלות מהמנעת חלות, ועל כן ממילא הוכרח לסבור דחיללא נזירות בבית הקברות, מדאין נזירות נפקע על ידי טומאה למת, וריש לקיש סבירא ליה דאין דנין הפקעת וכו', ועל כן שפיר סבירא ליה דלא חיללא נזירות בבית הקברות, וכמוכח.

מקורות שהפסוקים לא נאמרו כסדר

בגמרא נזיר (יט), 'והזיר והביא' (במדבר ו, יב), אימתי הזיר - בזמן שהביא.

עין גליון הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל. ודוגמתו עוד עבודה זרה (ז): 'אשפוך לפניו שיחי' (תהלים קמב, ג), בזמן ש'צרת לפניו אגיד' (שם) כו', אימתי 'תפלה לעני' וגו' (שם קב, א) - בזמן ש'לפני ד' ישפוך שיחו'. ועיין עוד ברכות (מט), אימתי 'בונה ירושלים ד' (תהלים קמז, ב) - בזמן שנדחי ישראל יכנס (שם). ועיין מה שהארכתי בגליון כריתות (ה), וכבר קצרה היריעה שם מהכיל.

ועיין עוד רש"י על התורה ויקרא (א, טו ד"ה ומלק), 'ומלק וגו' והקטיר וגו' ונמצה דמו' וגו', וברש"י: 'ופשוטו של מקרא מסורס הוא, 'ומלק והקטיר', וקודם הקטרה 'ונמצה דמו' כבר. ועיין עוד יומא (ט), אמר קרא (שם טז, ט) 'טהרו וקדשו', עיין שם דמפרש דקדשו כבר לפני הטהרה.

ועיין עוד דוגמא שבת (פח), דכתיב (אסתר ט, כז) 'קיימו וקיבלו' כו', עיין שם דמפרש גם כן 'וקיבלו' כבר לפני ה'קיימו'. ועיין תוספות חגיגה (יג: ד"ה שלא) דכתבו, דהך דכל המיצר לישראל נעשה ראש (גיטין נו), הכוונה דכבר נעשה ראש קודם שמיצר.

ועיין עוד נדה (מח), בשלמא לרבי מאיר היינו דכתיב (יחזקאל טז, ז) 'שדים נכונו ושערך צמח', אלא לרבנן איפכא מיבעי ליה. הכי קאמר, כיון ש'שדים נכונו' בידוע ש'שערך צמח', פירוש, מכבר, עיין שם היטב.

ועיין עוד כסף משנה מכלי המקדש (פ"א ה"ב) מה שכתב שם: אבל צריך טעם מניין לרבינו ששוחק ואחר כך מערב, דילמא מערב ואחר כך שוחק, והכי משמע מקרא, דברישא כתיב (שמות ל, לה) 'ממולח', ובתרי הכי כתיב (שם שם לו) 'ושחקת'. ונראה, דמשמע לרבינו שיתר יפה מתערב אחר שחיקה - מקודם שחיקה, וקרא לאו לסיידרא איכתיב, עכ"ל. ואם כן כוונת הכתוב גם כן 'ושחקת' כבר.

ועיין עוד תוספות מנחות (יח. ד"ה לא מלה ולא הניף) דכתב, לא דקדק בסדר, דתנופה קודמת למליחה כו' (עיין סוטה יט). וכן בסנהדרין (פב: ד"ה המולח המניף והמגיש) כתבו, לא דק, דתנופה והגשה קודמת למליחה כו'. ועיין עוד נזיר (מז), 'יביא שאר קרבנותיו ויטהר, דהכוונה יטהר ויביא שאר קרבנותיו, עיין שם בתוספות (ד"ה והכי"א). ועיין קידושין (ס) לכשיתן, ומה שכתבתי שם בגליון (ד"ה לכשיתן).

שם אב תלוי בשם בן

אי אב של עובר שמיה 'אב', תלוי בספק אם יש אל העובר שם 'בן' של אביו, עיין נזיר (ג), הרניני נזיר לכשיהיה לי בן, והפילה אשתו אינו נזיר, רבי שמעון אומר, יאמר, אם היה בן קיימא הרי אני נזיר חובה, ואם לאו הרי אני נזיר רשות. ואי עובר מיקרי 'בן' של אביו ממילא באביו מיקרי נמי 'אב' שלו, דבן ואב הם משמות המצטרפים (עיין גור אריה פרשת יחי מט, לג אות כד), וכל שהבן - בנו, ממילא האב - אביו, וזה פשוט.

ראיה שמותר לקבל נזירות בשבת מקבלת נזירות ביום פטירת מרע"ה

מה שהביא כבוד תורתך שו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן קב ד"ה ששית) וז"ל: בסוף הוריות (ג), תנו רבנן, משוח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים כו'. וקשה, אי בבית ראשון - נמשחיה, ואי בבית שני - מי איכא משוח כו' (עיין יומא נב). תשובה, לעולם בבית ראשון ובנתרבה ביום הכיפורים שאין משיחתו דוחה לא שבת ולא יום טוב כו', עכ"ל ז"ל.

ומה שנתקשה כבוד תורתו, דמה איסור שבת יש במשיחה. כוונת הרמ"ע בפשיטות וודאי הוא לאיסור מתקן גברא, דעל ידי המשיחה נעשה מקודש טפי - להביא פר הבא על כל המצות (עיין שם יא).

אולם גוף הדבר דמה שנעשה מקודש טפי על ידי המשיחה יוחשב תיקון גברא - צריך עיון קצת, דאם כן יהיה אסור לקבל נזירות על עצמו בשבת ויום טוב כיון דנתקדש על ידי הנזירות, וכדברי הסיפרי נשא (פיסקא כה ד"ה קדוש) שהבאתי באתון דאורייתא כלל ז' (פיסקא ז) 'קדוש הוא לד' (במדבר ו, ח) - ז' קדושת הגוף. ובספרא אמור (פרשה ב ברייתא ז) מוכח, דקדושת נזירות עניינה עניין קדושת כהונה גדולה, מדאצטריך קרא שם להתירו בבעולה, והכי מוכח נמי ממה שאסור להיטמא לקרובים (ראה שם ו, ז).

ואולם בתוספות נזיר (יד. ד"ה אמר כמשה) מבואר, דביום פטירת משה רבינו ע"ה נדרו הרבה מישראל בנזיר, יעוין שם היטב מה שכתבו שם בפירוש הגמרא 'כמשה בשבעה באדר', דהכוונה שיהיה פְּאִילו שהיו בשבעה באדר שמת משה - שנדרו בנזירות, עיין שם. ואם כן לדיועו דמשה רבינו ע"ה נפטר בשבת, יעוין תוספות מנחות (ל. ד"ה מכאן), אם כן מוכח דמותר לקבל על עצמו נזירות בשבת.

ואולם יש לומר, דנזירות כיון דיש לו זמן שלשים יום (עיין נזיר ה), וגם אפשר בשאלה (עיין יבמות ה), לא חשיב כל כך קדושה דבוקה בגוף האדם, ולא חשיבא תיקון גברא כל כך כתוספת קדושת כהונה גדולה דעל ידי המשיחה.

מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש אם דנים הפקעת חלות ממניעה

בנזיר (זז): איתא, איתמר, מי שנזר והוא בבית הקברות, רבי יוחנן אמר, נזירות חלה עליו, וריש לקיש אמר, אין נזירות חלה עליו וכו', עיין שם היטב. ותיקשי לריש

(א) ראה בית האוצר מערכת א כלל ד, שהאריך עוד בראיות נגידון זה, וכאן הובא השייך לסוגיין.
(ב) דברי רבינו אלה, נכתבו אל: 'הרב הגדול החריף ובקי וכו' כש"ת מו"ה מאיר זן נ"י אב"ד דק"ק דוואהרט', בעל 'כלי חמדה' ו'חמדת ישראל'.
(ג) בפלוגתת רש"י ותוספות ביבמות מט: 'רשי" ד"ה דהא: תוספות ד"ה סוטה) אם דנים הפקעת חלות ממניעת חלות, עיין שם.
(ד) שכתב: 'כעין זה הוריות (יב) 'נצק' (ויקרא ה, יב) - משום ד'וימשח' (שם).

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להוסלקותו, באוני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטער זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com